

NORDISK NUMISMATISK ÅRSSKRIFT 1940

NORDISK NUMISMATISK UNION

NORSKE HVIDE FRA KONG HANS

AF

AXEL ERNST

Med hvor megen Omhu H. H. Schou's fortjenstfulde »Beskrivelse af danske og norske Mønter» (Khn. 1926) end er udarbejdet, har det ikke kunnet undgaas, at der senere er fremkommet en og anden Mønt, som ikke var ham tilgængelig under Værkets Udarbejdelse. Væsentligst drejer det sig dog om mindre betydende Varianter; men som C. F. Herbst i sin Tid — 13 Aar efter, at Standardværket C. J. Schive: Norges Mynter i Middelalderen (Chria. 1865) var udkommet — kunde give Meddelelse om en hidtil ukendt Skilling fra Bergen fra Kong Hans,¹ er det i de senere Aar lykkedes mig at erhverve et Par hidtil ukendte Typer af Kong Hans' norske Hvide.

Den ene erhvervedes paa en Auktion hos Ludwig Grabow, Rostock, den 25. Juni 1934, Versteigerungskatalog VII Nr. 312 (afbildet Tavle 3). Den paagældende Samling angaves at hidrøre »aus dem Besitze eines nord-deutschen Fürstenhauses». — I Samlingen forefandtes bl. a. 3 kostbare Guldmedailler over Christian VIII.s Tronbestigelse, Sølvbryllup og Kroning (Bergsøe 167, 168 og 170) samt som Nr. 1369 et Lod, bestaaende af 716 mecklenborgske Brakteater fra ca. 1300, hvilke to Omstændigheder klart viser hen til det mecklenborgske Fyrstehus, — Christian VIII.s Søn, den senere Kong Frederik VII, blev som bekendt i 1841 viet til Prinsesse Mariane af Mecklenburg-Strelitz, — men enhver Tvivl om Proveniensen bortvejres iøvrigt ved Forekomsten af den højst sjældne Guldgylden fra Frd. I, u. A. (Schou 2), som i Chr. Langes slesvigholstenske Møntværk (I pag. 21 Nr. 9 A) alene anføres efter Originalen i Schwerin. Denne Mønt erhvervedes forøvrigt af det kgl. Møntkabinet i Kbhvn., se N. F. s. Mbl. XIV p. 274.

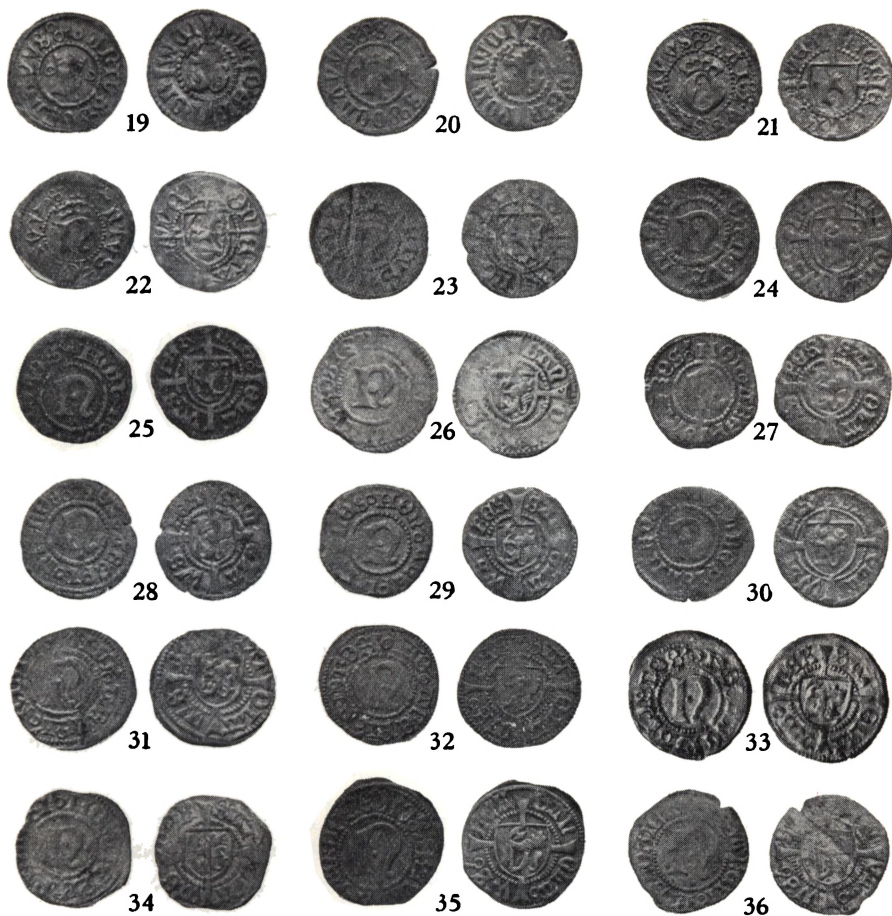
Fig. 1. Norske Hvide

1. Schou 170; 2. S 170 a; 3. S 187; 4. S 188; 5. S 188 var; 6—9. S 189; 10—11. cfr. 24. S 222; 25. S 223; 26. Schou Gaute 3; 27—28. Gaute 4; 29. Gaute 5; 30.

Nr. 1—6, 10—11, 13—14, 16—17, 22, 24—25, 27, 30—32 og 35 fra den kgl. Mønt- og Medaillesamling i København.

Nr. 7, 18 og 33 fra Universitetets Myntkabinet, Oslo.

I Auktionskataloget beskrives Mønten saaledes under »Norwegen»:
 »312. Johann v. Dänemark. Witten von Trondhjem. HONETA°°
 NORVEDI°°. Gekr. h zwischen o—o. Rs. SARQ—To'OL—AWS—
 REXA Schild m. d. norw. Löwen auf langem Kreuz. Schou — (cfr.
 Schou 221). Schön.)

fra Kong Hans.

S 189; 12. S 190; 13. S 213; 14—15. S 214; 16—20. S 215; 21. S 220 var; 22—23 S 221; Gaute 6; 31. Gaute 8; 32—33. Gaute 9; 34. Gaute 10; 35—36. Gaute 11.

Nr. 9, 12, 15, 20, 23, 28—29, 34 og 36 fra L. E. Brunns Samling Nr. 9233—34, 9241—42, 9245 og 9247—50.

Nr. 8, 19, 21 og 26 fra Forfatterens Samling.

Denne Beskrivelse er dog ikke ganske nøjagtig; man maa læse HOND-
TT °° RORWDI °° og STND To^t OL^tWS RDX^o dog at der
muligt kun skal læses ° efter RDX. Det kronede Navnetræk (3-bladet
Krone) minder nærmest om Schive XIV.27 og staar mellem ° og %, men
muligt findes her en Prægefejl, saa der skal staa ° og ° Skjoldet er noget
større end sædvanligt paa Hans' norske Hvide. (Fig. 2)

Af Hvide med den norske Løve i Skjold paa stort Kors har hidtil kun følgende været kendt:

I. Schou 170 (Thomsen 11468) og 170 a (Schive XIV.5), der paa Adversen har kronet **H**, hvorom Kongens Navn og Titel som Konge af Norge, og paa Reversen Møntstedsangivelsen: Mon(eta) nov(a) Bergen(sis) om Skjoldet.

II. Schou 221 (Schive XIV.34, Jørgensen 22, Devegge 1155), der paa Adversen har kronet **N**, af Schive forklaret som N(orvegiæ), hvorom San(c)tus Olaw(us), hvorved sigtes til Norges Skytshelgen Olav den Hellige, medens Reversen om Skjoldet har »Moneta Norwei».

III. Schou 222—223, Schive XIV.35—36, Jørgensen 34 (under Gauto Ivarsen). Adv. San(ctus) Olaws Rex om Skjoldet; Revers Mon(eta) nova Nidros (iensis) om **N**.

IV. Gaute Ivarsson, Schou 1—13, Jørgensen 35, Schive XVII.24—27. Type som foregaaende, dog med Reversomskriften Mon(eta) ar(chi)-epi(scopi) Nidrosien(sis).

Af Mønter med kronet **H** eller **N**, der ofte kan være meget vanskeligt at skelne fra hinanden, mellem 2 Ringe kendes:

A. Schou 187—190, Schive XIV.12—13, Jørgensen 18 f og 18 g, der paa Adv. om Navnechifret har Kongens Navn og Titel som Konge af Norge, paa Reversen den norske Løve, men uden Skjold, hvorom Moneta Norwei, delt af et stort Kors.

B. Schou 210—211. Type som foregaaende, men Kongenavn og Titel i begge Omskrifter.

C. Schou 213, samme Type, men som Adv.- og Rev.-Omskrift Moneta Norwei.

D. Schou 214—215, Schive XIV.26—27, Jørgensen 20, Devegge 1152—1153. Samme Type, men Adv. Omskrift (San(c)tus Ollaws og Reversomskrift som B.

Den nu fremkomne Mønts ene Side stemmer saaledes i det væsentlige med Adversen paa Typerne III og IV, den anden Side nærmest med Adversen til C. — Hverken Adversen eller Reversen er af ganske samme Præg som nogen af de hidtil kendte Hvide; Mønten synes at være en »Zwittermønt» (Hybrid).

I Enkelthederne er der ikke faa Forskelligheder fra de tidligere kendte Hvide. — Mærkes kan det saaledes, at Bogstavet **D** her ikke blot som saa hyppigt er brugt for **Æ**, men ogsaa synes brugt for **C**, i saa Fald det hidtil eneste kendte Tilfælde, hvor Konsonanten **C** er benyttet i »Sanc-tus». Formen **OLAWS** (i Modsætning til **OLLAVVS**, **OQLAVVS** o.

lign.) findes paa Hvidene Schou 220—223, Gaute Ivarsson Schou 1—11 samt paa samtlige Skillinger fra Erik Walkendorf (med Undtagelse af Schou 1518 Nr. 1) og samtlige Olav Engelbrektssons Mønter. Formen **HONDTA** er meget hyppig, se Schou 192—195, 198, 205, 207—208, 212—213 og 217—218.

NORWDI findes hos Schou 193—195, 198—201, 205, 207—209, 212—213 og 217—218.

°° i Omskriften findes hos Schou 187, 189, 193, 195, 210—211, 213—217, 220—221 og Gaute 1. Omskriften »Moneta Norwei» optræder hos Schou 187—209, 212—213 og 217—218, og Navneangivelsen af Norges Skytshelgen med Tilføjelse af Kongetitel hos Schou 218, 222—223, Gaute 1—13, samtlige Erik Walkendorfs Skillinger og Hvide og samtlige Olav Engelbrektssons Mønter.

Mønten, der i det hele er velbevaret, vejer 0,715 Gram.

Fig. 2—4.

Den anden Mønt er desværre ikke saa lidt slidt, og Læsningen er paa flere Steder noget usikker. — Jeg beskriver den saaledes, hvilken Læsning er godkendt af G. Galster, hvem Mønten har været forelagt (Fig. 3):

Adv. I en Perlering et kronet (?) **H** mellem 2 (?) Ringe. — Uden for Ringen deler Korsarme Omskriften, som jeg læser saaledes **HVN SDGR NOR WDI** Revers: Løve (?) i Perlering, Omskriften deles af 4 Korsarme. **MON NOW BÆR GÆNS**.

Medens Bagsiden stemmer med de kendte Hvide fra Bergen (Schive Tab. XIV. 6—11, Schou 171—186, navnlig 181, den eneste af Schou kendte Hvid med **BÆR GÆNS**, formentlig efter H. Ernst's Møntsamling (Odense 1915 Nr. 5)), er Forsiden med Korsarmene, der deler Omskriften, ukendt. Omskriften paa Forsiden stemmer iøvrigt med den sædvanlige Omskrift paa Hvidene fra Oslo, men ikke med de kendte Hvide fra Bergen. — Den slidte Mønt vejer 0,505 Gram.

Med en Vægt af 0,715 Gram vejer den førstnævnte Hvid noget over den af Hans Holst i »Nordisk Kultur» XXIX (Kbhvn., Stockholm, Oslo 1936) pag. 130 anførte Middelvægt af 0,63 Gram for Kong Hans' norske Hvide, hvormed i det væsentlige stemmer Vægtangivelserne hos Schive ad

Tavle XIV. 2—30; men den naar knap den af Galster for et betydeligt Antal danske Hvide konstaterede Middelvægt, nemlig 0,74 gr. for 329 Hvide fra Aalborg^{1a} og 0,75 gr. for ca. 700 Hvide fra Malmø, se Vægtangivelserne i N. F. Mdlbl. XI, p. 227—228. Iflg. W. Jesse: Der wendische Münzverein (Lübeck 1928) pag. 210, skulde den lybske Witten i 1502 have en Vægt af 1,08 Gram og indeholde ca. 328 Tusindedele fint Sølv. — Den af Galster konstaterede Finhed for Assens-Fundets danske Hvide ligger væsentligt lavere, nemlig fra 245—280 Tusindedele, og ved at sammenholde disse Fakta med Bestemmelserne i Chr. II's Møntordning af $\frac{1}{8}$ 1513 (Nordisk Kultur l. c. p. 165—166) kommer Galster til det Resultat, at Hvidene, om hvis Udmøntningsforhold under Kong Hans der ikke haves nærmere Oplysninger, var for ringholdige. — Rigtigt er det nu ogsaa, at der i Nordtyskland fremkom utallige Klager over, at den danske Mønt var for daarlig, se saaledes Jesse l. c. p. 132 og 157—158, idet dog en Del af Klagerne synes at hidrøre fra de flere Steder i Tyskland foretagne Efterprægninger af de danske Hvide, og om dens ilde Anseelse vidner f. Expl. et Dokument af $\frac{2}{1}$ 1494 fra Schwerin (Regesta * 8269) »ikke i danske dreilinge», men i Sverige synes den danske Mønt at have været velanset, se saaledes et svensk Skøde af $\frac{2}{6}$ 1496 (Regesta 5087), der nævner et Beløb i »gode danske Hvide, som her (i Sverige) nu er gæve og gængse».²

Kong Hans havde som bekendt straks efter i 1497 at have vundet Regeringsmagten i Sverige udstedt sin Møntordning af $\frac{4}{12}$ 1497 for Mikil Johansson i Stockholm.³ — Paa Herredagen i Stockholm ($\frac{30}{5}$ — $\frac{10}{7}$ 1501) klagede Sten Sture og Hemming Gad og deres Tilhængere bl. a. over den daarlige Mønt og forlangte, at Kong Hans skulde sørge for at forbedre den,⁴ hvortil Kongen svarede med at henvise til, at han allerede i sin korte Regeringstid havde udgivet een Forordning om Møntens Forbedring (nemlig Møntordningen af $\frac{4}{12}$ 1497), og at der skulde Tid til at læge gammel Skade. — Utilfredsheden synes dog at have holdt sig, se saaledes de svenske Raaders Klageskrift af $\frac{4}{8}$ 1501, hvorefter Kongen trods Løfter ikke forbedrede Mønten i Landet.⁵ — Ikke desmindre synes det, set paa Baggrund af Sten Sture den Ældres tidligere, ringere Mønt at være en retfærdig Dom, Bengt Thordeman fælder i »Nordisk Kultur» l. c. p. 45, at Kritiken ved Kong Hans' Afsættelse over hans Mønt ikke synes berettiget. — De senere svenske Udmøntninger fra Svante Sture og Sten Sture den Yngre synes i hvert Fald at have været daarligere end Kong Hans'.⁶

Paa den i Strengnæs i September 1511 uden Rigsforstanderens Nærvæ-

relse afholdte Herredag klagedes saaledes bl. a. over, at Rigets Mønt i hans Tid var forringet med 20 %, ^{6a} og den ⁹/₁ 1513 klagede Provsten i Linkøping i et Brev til Sten Sture den Yngre over den svenske Mønts Slethed i Forhold til dansk og tysk Mønt.⁷

I Kong Hans' norske Haandfæstning, udstedt i Halmstad den 1. Februar 1483, hedder det,⁸ at al Told i Sverige skal erlægges i Sølv til at holde Mønten oppe med, og at derfor ingen Foged eller Embedsmand maa lade Tolden erlægge i Klæde, Salt, Humle eller anden Vare uden i Sølv til Møntens Behov, samt at der i Throndheim skal slaas Mønt (penninge) efter Nidaros' Domkirkes Privilegier og ligeledes i Bergen og Oslo efter Rigets Lejlighed, i alle disse Steder jævngod Mønt med danske »Penninge».

Herigennem er det os bekendt, hvilke norske Møntsteder der fandtes under Kong Hans. Bergen synes at have været anset for eller tiltænkt Rollen som Hovedmøntsted, eftersom der herfra ikke blot kendes Hvide, men ogsaa Skillinger og Søslinge. — Rimeligvis skyldes dette Bergens store Betydning som Handelsstad i Hansatiden. — Der er Grund til at antage, at samtlige Udmøntninger i Bergen er forsynet med Angivelse af By-navnet, og at norske Mønter, der ikke er forsynet med Angivelsen »Moneta nova Bergensis», ikke hidrører fra denne By. — Naturligt er det ogsaa at antage, at de erkebiskoppelige Udmøntninger i Throndheim alle bærer Angivelse heraf, enten ved Angivelse af Erkebispens Titel »Moneta archiepiscopi Nidrosiensis» eller for de stumme Hulpenninges Vedkommende derved, at kirkelige Insignier som Korsstaven eller Erkebiskoppens eller Domkapitlets Vaaben forekommer paa disse Mønter. — Endvidere er det rimeligt at antage, at Mønterne med Omskriften »Mon-(eta) nova Nidros(iensis)», der ikke paa ovenanførte Maade fremtræder som erkebiskoppelige, hidrører fra kongelige Udmøntninger i Throndheim (Schou 222—223, Schive XIV. 35—36). Tvivl bliver der herefter alene om den rette Henførelse af de Mønter, der ikke saaledes paa Forhaand henviser til disse Byer. At en væsentlig Del af disse Mønter maa henføres til Oslo, synes utvivlsomt; dette gælder saaledes sikkert Hvidene Schou 187—213. Tilbage bliver herefter Mønterne Schou 214—226, de af Schou til Gaute Ivarsson henførte Hulpenninge 14—15 samt den første af de ovenfor beskrevne, hidtil ukendte Hvide. — Hvidene med et kronet O, hvorom »Sanctus Olavus», og Revers Øxe i Skjold paa stort Kors (Schou 220), har tidligere været henført til Erkebiskop Gaute Ivarssons Mønter, saaledes endnu C. T. Jørgensen Nr. 33. — At disse Hvide dog ikke henhører til Erkebispens Udmøntninger, antager jeg af

de førnævnte Grunde. — Paa den anden Side synes der mig paa Grund af Møntens For- og Bagside-Fremstillinger god Grund til at henføre den til Nidaros, men som kongelig Udmøntning. — Forsideomskriften synes til samme Udmøntninger at henføre Schou 214—218 og 221, og Bagsiden drager ligeledes Schou 219 herhen. — Af de anførte Grunde antager jeg ligeledes, at den ovenfor først beskrevne Hvid maa henføres til de kongelige Udmøntninger i Throndheim. — Hulpenningen Schou 226 bør formentlig henføres til Oslo paa Grund af den foran Løven anbragte Ring, der findes paa mange af Oslo-Hvidene, (Schou 191—195, 198, 204—205, 207—208 og 212), men ikke synes at forekomme paa Hvidene fra Bergen, (Schou 171—186). — De af Schou til Gaute Ivarsson henførte Hulpenninge med Øxe i eller uden Skjold (Schou 14—15, Jørgensen 36, Schive XVII. 30, Hans Holst i Nord. Kultur p. 127—28 Nr. 77) forekommer der mig ikke at være nogen Grund til at henføre til de erkebiskoppelige Udmøntninger. Øxen,⁹ der vel er brugt som pars pro toto for det norske Rigsvaaben, forefindes jo paa Hvide, som der ingen Grund er til at henføre til disse Udmøntninger, men til de kongelige Udmøntninger i Throndheim, Schou 219—220.¹⁰ — Tilbage staar de mærkelige Hvide med den religiøse Indskrift »Sit nomen domini benedictum», Schou 224—225, Schive XVII. 28. Fra gammel Tid har denne Mønt været kendt her i Danmark, se Museum regium, 2. Udg. ved Johs. Lauerentzen (1710) Nr. 36, Beskrivelsen (1791) Nr. 70, Tab. IV. 25. Den vides aldrig fundet i Norge, mangler fuldstændig i sit Præg Enkeltheder, der henviser til Norge, idet den hverken har den norske Løve, Øxe eller kronet O, hvorimod det tomme Skjold fuldstændigt svarer til Skjoldet paa de danske Hvide fra Malmø, Aalborg og København. Naar Schive Tab. XVII. 28 henfører Mønten til Gaute Ivarsson, begrundet han dette dels med, at Navnetrækket skal være et kronet **R** (Norvegia), dels med dens »aandelige» Legende. Rigtigheden heraf kan jeg dog ikke tiltræde. Et Exemplar af Mønten Schou 224 i min Samling (Fig. 4)¹¹ viser et tydeligt **H**, men det maa dog, som ovenfor berørt, erindres, at det paa de norske Hvide fra Kong Hans ofte er vanskeligt at afgøre, om Navnechifret skal læses for H eller N. — Ej heller Henvisningen til den »aandelige Legende» er afgørende. Paa Kong Hans' norske Mønter træffer man ikke andre »aandelige Legender» end Angivelsen af Norges Helgenkonge »Sanctus Olavus», hvorimod vi paa hans store danske Pragtguldmønter fra 1496 og 1502 træffer meget omfattende religiøse Omskrifter. — Ganske vist findes paa Mønter fra Magnus Lagabøter (1263—1280) religiøse Omskrifter som »Benedictus Deus» og »Benedictum sit nomen

Domini)),¹² men der kan ikke antages at bestaa nogen Forbindelse mellem denne Konges Mønter og de over 200 Aar senere prægede Hvide fra Kong Hans. Som af Hans Holst anført benyttedes navnlig i den senere Middelalder i udstrakt Grad religiøse Omskrifter paa Mønter for at afværge dæmonisk Indflydelse og til Frelse for de troende.¹³ Nævnes kan saaledes fra nordtyske Mønter: »Sit nomen Domini benedictum» (Jever 1433—42, Wismar 1553 og 1558, Jesse 476 og 659—60), »Benedictus Deus» (Hamburg, Jesse 303, 313, 363—64, 380—81, 416—17; Anklam, Jesse 346; Stettin, Jesse 355; Hertugdømmet Wolgast, Jesse 357—58); »Benedictus Dominus Deus» (Hamburg), »Sit laus Deo patri» (Lüneburg og Stettin); »Deus in nomine tuo» (Stralsund, Demmin, Anklam, Güstrow, Wolgast), »Da laudem Deo» (Stralsund), se Jesse l. c. pg. 238—254, og Assens-Fundets Witten fra Stade (Galster 176—177) med »Deus est omnipotens» og »Deus est ubique». — Den nære økonomiske Forbindelse mellem Danmark og de nordtyske Stæder maatte gøre det antageligere, at Hviden var præget her i Danmark, hvor der tilmed forelaa en Tradition for Anvendelse af slige Omskrifter siden Erik af Pommerns berygtede Kobbersterling med Omskriften »In nomine domini» samt fra Christoffer af Bayerns og Rigsraadets Skillinger.

Fornylig har Georg Galster venligst gjort mig opmærksom paa, at Mønten hverken er dansk eller norsk, men lige som de Witten, som Hertug Johan IV af Sachsen-Lauenburg (1463—1507) lod mønte i Otterndorf i Hadeln, præget i Helmstedt i 1512 som en Efterligning af Kong Hans' danske Hvide. — Ang. Kilderne hertil skal jeg henvise til W. I. L. Bode: *Das ältere Münzwesen der Staaten und Städte Niedersachsens* (Braunschweig 1847) pag. 96—98, 135—136 og 202—203; Ed. Fiala: *Münzen und Medaillen der Welfischen Lande, Teil: Das mittlere Haus Braunschweig, Linie zu Wolfenbüttel* (Leipzig & Wien 1906) p. 21, jfr p. 54; B. Engelke: *Helmstedter Münzgeschichte*, *Zeitschrift für Numismatik*, Bd. XXXIV p. 113—154 (Berlin 1924); H. Buchenau: *Münzmeister Lucke zu Helmstedt und Genossen*, *Bl. f. Münzfreunde* XV Bd. p. 473—476 (Halle/Saale 1923); Wilh. Jesse: *Helmstedter Witten nach dänischem Vorbild*, *ibid.* XVIII Bd. p. 145—146; Bruno Dorfmann: *Münzen und Medaillen der Herzöge von Sachsen-Lauenburg* (Ratzeburg 1940) p. 7—8, 50 og Tvl. I Nr. 6; cfr. Max Schmidt: *Die Münzen und Medaillen der Herzöge von Sachsen-Lauenburg* (Ratzeburg 1884) p. 9—10; Galster i *Num. Forenings Mbl.* XI p. 231.

Abbederne i Helmstedt, der i hvert Fald siden Begyndelsen af det 13. Aarh. havde ladet præge Mønt i Byen Helmstedt, pantsatte i 1463 Møn-

ten til Byen, men overdrog i 1490 Byen som arveligt Lehn til Hertug Wilhelm den Yngre af Brunsvig og indrømmede ham samtidigt Retten til at indløse den til Byen pantsatte Mønt. — Indløsningen af Mønten blev dog først foretaget i 1508 af Hertug Heinrich den Ældre, der lod sig forstrække med Indløsningssummen, 200 rhinske Gylden, af en Brunsvig-Borger Barthold (Berthold) Lücke (Lücken, Lucke), aabenbart mod samtidigt at ansætte ham som Møntmester; i hvert Fald nævnes han i December 1509 som fyrstelig Møntmester i Helmstedt. — Der kendes 3 Møntanordninger (Instruxer), udstedt af Heinrich den Ældre for Barthold Lücke, nemlig af $\frac{16}{6}$ 1510, $\frac{3}{2}$ 1512 og $\frac{29}{8}$ 1512, hvorefter Lücke skulde mønte en lang Række forskellige Møntsorter, væsentligt Efterligninger af de i Nedersachsen da kursende Møntsorter. Af særlig Interesse for os er den i Wolfenbüttel »am Sontage decollationis Johannis» 1512 (2: $\frac{29}{8}$ 1512) af Hertugen udstedte Møntordning, hvorefter »wir dem Ersamen vnserm Montzemeister zu Helmstede vnnd liebenn getruwen Bartholde Luckenn befohlen haben vnnd befelen jme jn craft diesses Brieffs jnn derselbtigenn vnser Montze zw slahende einen kleynen groshenn *auf einer Sydenn eyynn b mit einer krone vff der andernn Sydenn ein durchbiende Crutze durch die Umbeschrift vnnd Schilt* des sal die Margk haltenn funff qwentin fines Silbers vnnd eyynn qwentyn jn die Fahere vnnd achte vnnd siebentzig Worffe vff die Margk gewogen worden, daruone sal er vnns vonn jglicher Margk fines Silbers driessig Mathier (2: Matthiasgroschen) zw slegeschatze gebin, *vnd die Vmbeschrift derselbigen Groschen sal sein, Sit nomen domini benedictum* — — —». Endvidere skulde han slaa »hole Scherffe» med en Hjelm, »swartze Pfenninge» og $13\frac{1}{2}$ -lødige Groschen. — Den saa nøjagtige Beskrivelse af de »kleine Groschen» svarer ganske til vor Mønt, Schou 224—225, Schive XVII. 28, og forklarer, hvorfor den er saa kobberholdig, at Schive, der dog ansaa den for 2-lødig, mente, at den kun skulde gælde $\frac{1}{2}$ Hvid. — Naar man tager den Møntmesteren indrømmede »Fare» i Betragtning, vil det i Realiteten sige, at han var ansvarsfri, naar Udmøntningen blot var eenlødig.

Udmøntningen fremgaar af følgende Skema:

Stk. paa den kølske Mark	Raavægt pr Stk i Gram	F i n h e d		Finvægt i Gram
		i Lod	i Tusinddele	
78 Kast = 312 Stk	0,737	$1\frac{1}{4}$ —1	78,1—62,5	0,0575—0,046

Jeg har overensstemmende med Galster, se navnlig N. F. Mbl XII p. 227—228 og 239—240 samt XIII p. 94—95, regnet den kølske Mark i Datiden til

230 Gram, men selv om man vilde beregne dens Vægt til 233,855 Gram, vil dette ikke væsentligt ændre Skemaet, blot at Raavægten pr Stk da vil andrage 0,749 Gram og Finvægten 0,0585—0,0468 Gram. Som af Galster paavist er det dog i Virkeligheden misvisende at regne med en Nøjagtighed, udtrykt i Tusinddele eller i Milligram, endsige regne med endnu flere Decimaler.

Med den ringe Lødhed er det ikke saa underligt, at de bevarede Exemplarer er saa kobberholdige! Betegnende er det, at Mønten ikke, bortset fra det kronede h, i sit Præg indeholder noget, der angiver Møntherre eller Møntsted. Det kronede h i Forbindelse med det øvrige Præg var aabenbart beregnet paa, at Mønten skulde skuffe i Omsætningen, hvor den vel, saa længe den var ny, og det ringe Sølvindhold kunde give den et hvidt Udseende, vilde blive taget af den ikke altfor skriftkyndige Menigmand for en af Kong Hans' velbekendte Hvide. — Udmøntningen fik en krank Skæbne. Da Købmanden Martin Grutersleven (Ondersleven), som den ³⁰/₁₀ 1512 havde sluttet Kontrakt med Hertug Magnus af Sachsen-Lauenburg om for denne i Ratzeburg at mønte i et Tidsrum af 2 Aar forskellige Møntsorter, aabenbart beregnet til Export til de omliggende Landsdele, kort efter var kommet til Lübeck, hvor han sammen med et Par Fæller vilde sætte for 600 Gylden af de i Helmstedt prægede danske Efterligninger i Omløb, blev han og hans 2 Fæller sat fast og endte efter Forhør deres Liv i Galgen den ¹⁶/₁₁ 1512, da de »dat gemeine wesen unde de gantze werlt betrogen unde bestelen hebben». — Af Forhørene fremgik iøvrigt, at Lücke ogsaa fra Bremen forsøgte at udføre disse Efterprægninger til Norge.

Skønt den ringholdige Witten med »Sit nomen . . .» havde været bekendt fra Museum regium (1710), den store danske Møntbeskrivelse fra 1791 og fra Schives og C. T. Jørgensens Værker, havde hverken Bode, Fiala, Buchenau eller Engelke bemærket dette, men endnu Engelke og Buchenau gik ud fra, at Lückes efterprægede »danske» Efterligning ikke mere kendtes. — Omvendt var ejheller den dog meget tydelige Beskrivelse af Mønten i Møntordningen af 1512 af danske eller norske Numismatikere sat i Forbindelse med den hos os velkendte Mønt.

I Oktober 1930 blev der, umiddelbart udenfor Byen Braunschweig, gjort et Møntfund, der kun bestod af 2 Sorter, nemlig 383 stærkt kobberholdige Løvepfennige, præget efter bøhmisk Mønster af Rudolf af Diepholz, samt 19 Stk. ligeledes stærkt kobberholdige Witten med »Sit nomen . . .», i Gennemsnit af 10 Expl. vejende 0,745 g. — W. Jesse, der publicerede Fundet, oplyser, at H. Buchenau havde bragt ham paa det rette Spor med Hensyn til denne Mønts Henførelse til Helmstedt 1512

ved at henvise til den af Bode publicerede Møntanordning af $29/8$ 1512. — Det omstridte Spørgsmaal om Møntens rette Bestemmelse var hermed løst; det drejer sig hverken om nogen dansk eller norsk Udmøntning, men om en i vindesyg Hensigt foretaget Efterprägning af Kong Hans' Hvide. — Om Engelke har Ret i sin Antagelse af, at det kronede h skulde sigte til Møntherren, Hertug Heinrich den Ældre af Brunsvig, er meget tvivlsomt. Initialen h sigter formentligt hverken til Møntherren eller til Møntstedet, men dens Anbringelse er vistnok udelukkende sket for at gøre Ligheden med Kong Hans' Hvide saa stor som mulig og derved give den langt ringere Efterprägning Afsætningsmuligheder, som Mønten i sig selv ikke fortjente; — paa samme Maade som Johan IV af Sachsen-Lauenburg gjorde det med den ene af Udmøntningerne i Otterndorf, om end han for saa vidt gik mere ærligt tilværks, idet hans Mønter dog i deres Præg bærer hans Navn og Titel som Hertug af Sachsen saavel som Møntstedets Navn, ligesom andre af hans Udmøntninger har et kronet I, hvorved Ligheden med Kong Hans' Hvide blev endnu mindre.

Den Mulighed skal endnu kun lige berøres, at vi maaske ved nogle af de ikke helt sjældent forekommende, kobberholdige Hvide med delvis korrumperede Indskrifter, se f. Expl. Galster: Assens-Fundet Nr. 150—153 og Bl. f. Münzfr. 1930 p. 146, staar overfor Efterprägninger, foretaget et eller andet Sted i Nordtyskland i Lighed med den i Helmstedt i 1512 foretagne.

Skønt de norske Hvide synes ikke uvæsentligt ringere i Vægt end de danske, synes de at have kurseret godt nok sammen med de danske og altsaa at have været betragtet som »jævn gode Mønter» ved Siden af disse. En anden Ting er det, at Hanseaterne, der handlede paa Norge, vel ofte vægrede sig ved at modtage norsk Mønt for fulde. Bekendt er det saaledes, at da den senere Christiern II i 1508 opholdt sig i Norge som Statholder, henvendte Oslo-Borgerne sig med Klage til ham over den Skade, de led ved Rostockernes Handelsprivilegier. — Hertugen afsagde da den $7/1$ en Dom, hvorefter Kongens Mønt uvægerlig skulde tages i al Handel, og udstedte Forbud mod at »straffe» Kongens Mønt (Paludan-Müller, l. c. p. 248, Paus Forordn. p. 279), men betegnende nok er Bøderne ansat i Mark lybsk, 20 til Kongen og 10 til Byen.

Til Belysning dels af, hvorledes Kong Hans' norske Hvide har kurseret sammen med de danske Hvide, dels af, at de norske Udmøntninger utvivlsomt har været langt mindre end de danske, hvad iøvrigt kun var at vente efter de økonomiske Forhold, kan følgende Fundmeddelelser tjene.

For Oplysningerne om de norske Møntfund, indeholdende danske og norske Mønter fra Kong Hans, takker jeg Dr. Hans Holst, Universitetets Myntkabinet, Oslo, der ved Skrivelse af 22. Oktober 1938 dog udtrykkeligt har gjort opmærksom paa, at Oversigten væsentligt bygger paa Undersøgelser, foretaget i Møntkabinettets Arkiv. En ikke ringe Del af Mønterne, saaledes alle, der er indkommet til Møntkabinettet før 1877, er i sin Tid blevet indlemmet i Hovedsamlingen uden Angivelse af Proveniensen, saaledes at der ikke nu er noget Middel til at identificere dem med de i Fundene fremkomne Mønter.

I. AKERSHUS

1. *Hovedøya*, Østre Aker, 1924 (?). — UMK.
1 Aalborg-hvid.

II. OSLO

2. *Saksegården*, Gamlebyen. 1900. — UMK.
3 Malmø-hvider
3. *Jernbanens grunn* (»Smålensbanens tomt»), Gamlebyen. 1892. — UMK.
1 Malmø-hvid. N N Å 1938 p. 97 Nr. 12.
4. *Sørensen* (Mariakirkens tomt), Gamlebyen. 1868. — UMK.
»1 sølvmynt». N N Å 1938 p. 97 Nr. 14.
5. *Gamle Åkers Kirke*. 1860. — UMK.
»1 hvid».

III. HEDMARK

6. *Storhamar*. Vang. 1878. — UMK.
1 Oslo-hvid.
29 Malmø-hvider.
4 Aalborg-hvider. N N Å 1936 p. 19 Nr. 6.
7. *Storhamar-stranden*, Vang. 1929—1935. Dep. i Oplandenes Folke-museum, Hamar.
2 Oslo-hvider.
1 Bergens-hvid.
12 Malmø-hvider.
3 Aalborg-hvider.
N N Å 1938, p. 98, Nr. 19, ibid. 1937, p. 31 ff Nr. 23—24 og 48—50.

8. (*Rokoberget*), *Roko*, Løten. 1890. — UMK.
1 Kjøbenhavner-hvid.

IV. OPLAND

9. *Hedal Kirke*, Hedal, Sør-Aurdal. 1902. — UMK.
2 Bergens-hvider.
N N Å 1938, p. 99, Nr. 22.

V. BUSKERUD

10. *Hverven*, Nordenhov. 1837. — UMK.
»3 Sølvmynter av kongene Christiern I og Hans.»
11. *Eiker s. og. p.* 1872. — UMK.
1 Kjøbenhavner-hvid.
12. *Åls Kirke*, Ål. 1880. — UMK.
1 Oslo-hvid.
1 Bergens-hvid.
1 Malmø-hvid. N N Å 1938, p. 99 Nr. 29.

VI. VESTFOLD

13. *Jonsrud*, Sande. 1892. — UMK.
1 Malmø-hvid.
14. *Sandar gamle Kirkes tomt*, Sandar. 1904. — UMK.
1 Oslo-penning (Brakteat).
N N Å 1938, p. 101, Nr. 41.

VII. TELEMARK

15. *Bamble Kirke*, Bamble. 1849. — UMK.
»10 småmynter av sølv fra kongene Christiern I og Hans.»
16. *Gårder kirke* (nedlagt), Bø. 1839. — UMK.
»1 sølvmynt».

VIII. ROGALAND

17. *Ryfylke*. 1932. — Stavanger Museum.
1 Malmø-skillings.

IX. BERGEN

18. *Drægsalmenning*. 1913. — Bergens Museum.
1 Malmø-hvid.

19. *Lasarettbygningen, Sandviken*. 1890. — Bergens Museum.
 18 norske hvider.
 7 Malmøhvider. N N Å 1936, p. 18, Nr. 6.

X. SOGN OG FJORDANE

20. *Hopperstad Kirke* (nedlagt), Vik. 1887. — UMK.
 1 Aalborg-hvid. N N Å 1938, p. 105.

Til disse norske Møntfund kan føjes det af Galster publicerede Møntfund fra Sødorp Kirke, Gudbrandsdalen, 1752, fra Langebeks Excerpter fra det kgl. Bibliothek (295 fol), hvis Bestand indgik i Museum Klevenfeldianum (Hafnia 1777). Pag. 291 Nr. 210 anføres her: »K. Hans. En liden Mynt med norske Løve», altsaa aabenbart en af Hans' norske Hvide.

Af *danske* Møntfund kan anføres følgende, indeholdende norske Hvide fra Kong Hans:

- A. *Bangsbo Strand*, Flade Sogn, Hjørring Amt, Februar 1887. (F. P. 538). Ialt 481 Mønter, hvoraf en Søsling fra Rostock og 30 ubestemte Fragmenter. — Resten, 450 Stk., var Hvide, nemlig:

Christopher af Bayern	14 Stk.
Rigsraadet (1448)	35 »
Christiern I	181 »
Hans, fra Malmø	210 »
Norske	10 » ,
deraf 3 fra Erkebisp.	

- B. *Hjørring Amt*, en norsk Hvid som Schou 217,
 Schive XIV. 29, Herbst l. c. p. 4.

- C. *Vorgod Kirkegaard*, Ringkøbing Amt. Herfra indsendtes til MK. i København i 1919 som fundet for en Del Aar siden ialt 192 Mønter, nemlig:

Mecklenborgske Hulpenninge med Oxehoved	58 Stk.
Saxen-Lauenborg, Hvid fra Otterndorf fra Johan IV (1463 — 1507)	1 »
Stade, Hvid	1 »
Rostocker Hulpennig med Grif	1 »
Visby-Hvid	1 »
Christopher af Bayerns Hvide	6 »
Rigsraadet, Hvid	1 »
Christiern I, Hvide	35 »

Hans, Hvide fra Malmø	59 Stk.
Hans do. fra Aalborg	21 »
Hans, do. fra Kbhvn.	1 »
Hans, norske Hvide	6 »
og ubestemt falsk af Kobber fra Hans	1 »
- D. *Billum Kirke*, Ribe Amt, September 1918, i en Figur i en gammel gotisk Altertavle 19 Mønter, nemlig:
Mecklenborgske Hulpenninge med Oxehoved	3 Stk.
Resten var Hvide, nemlig:	
Christopher af Bayern	1 »
Rigsraadet	2 »
Chr. I.	3 »
Hans, Malmø	7 »
Hans, Aalborg	2 »
Hans, Bergen	1 »
- E. Et Fund fra en Have ved *Haderslev*, indsendt $\frac{8}{2}$ 1832, indeholdt 72 Hvide, hvoraf dog kun udtoges 15 Stk., nemlig:
Christopher af Bayern	2 Stk.
Christiern I	4 »
Hans	7 »
Hans fra Norge	1 »
og Stade	1 »
- F. *Assens, Fyen*. Dette betydningsfulde Fund er beskrevet af Galster i N. F. Mbl. XI p. 220—221 og 223—232, hvortil henvises. — Det indeholdt bl. a. 3 norske Hvide fra Oslo (Assens-Fundet Nr 155—157) samt en af Erik Walkendorfs Hvide, Schou 14. Faa Aar senere fremkom et lille Efterslet fra samme Fund, kort meddelt af Galster i N. F. Mdlbl. XIV p. 17, der dog ikke indeholdt norske Hvide fra Kong Hans. — De 63 Mønter, som herved fremkom, var følgende:
Christopher af Bayern, Malmø, Hvid	1 Stk.
Rigsraadet, (Schou 11) do. do.	4 »
Christiern I, Malmø, Hvide (Schou 1, 18, 22, 41, 71 og 84)	13 »
Hans, Malmø, Skilling (Schou 36)	1 »
Hvide fra Aalborg (Schou 102, 105, 107, 111 og 117)	10 »
Hvide fra Malmø (Schou 125, 126, 127, 143, 148, 153 og 156)	31 »
Frd. I, Skilling fra Oslo 1525, (Schou 12)	1 »
Do. do. fra Bergen u. A. (Schou 22)	1 »
Do. Hvid fra Aalborg (Schou 32)	1 »

G. *Voldtofte, Fyen.* Ang. dette ogsaa meget betydningsfulde Fund, der i sin Sammensætning viser stor Lighed med Assens-Fundet, kan henvises til *Antiquarisk Tidsskrift* 1843—45, p. 41 ff. Fundet indeholdt 17 norske Hvide fra Kong Hans, nemlig:

Fra Bergen med ROR ^o (Schou 176) og ROR ^v (Schou?),	
ialt	5 Stk.
Fra Oslo, Schou 191—195	4 »
Schou 197	2 »
Schou 204	2 »
Schou 216	1 »
Schou 220	3 »

Af disse 17 Exemplarer blev efter Fundprotokollen (F. P. 34 æ Nr. 1—6) 3 indlagte, men der ligger 4, som er tilskrevet i Beskrivelsen ad 59 = Schou 176, 61 b = Schou. 197, 61 c = Schou 189 (mangler i F. P.) og 64 a = Schou 216.

H. *Æbelholt Klostertomt, Nordsjælland.* 1888, (F. P. 560) ialt 786 danske Mønter fra Christopher af Bayern — Christiern II. Malmø Skilling u. A., væsentligst Hvide, hvoraf dog kun 1 »Norge. Korshvid (Opslo)», der dog ikke er nærmere beskrevet, samt en Hvid fra Stade, en Taler fra Halberstadt 1526 og en saxisk Taler fra Frederik, Johan og Georg. — Mønterne laa i et Tinkrus.

I. *Roskilde, Sjælland.* Løsfund, 1 Hvid (Schou 206), fra Kancelliraad C. Agerskovs Samling, jfr. hans Auktion i N. F. Mbl. VI p. 260 Nr. 352.

Ligesom de ovenanførte Fundoplysninger naturligvis ikke gør Krav paa at være udtømmende, end ikke for Danmarks Vedkommende, saaledes er det kun meget lidt, jeg ser mig i Stand til at oplyse om Fund med disse norske Hvide udenfor Danmarks og Norges Omraade. — Fra Sverige kan dog nævnes:

Ystad, Skaane. (1894) 2 norske Hvide foruden 281 danske fra Christopher af Bayern — Hans og 11 tyske, se *Månadsbladet* 1894, p. 73 (Stockholm Inv. 9759). Endvidere fra Mistelås Sogn, Småland, og Knäred Sogn, Halland, se Nord. numism. Årsskr. 1938 p. 214.

Ogsaa i Nordtyskland er danske og norske Hvide nu og da fundet sammen med Datidens nordtyske Stædemønter. Exempelvis kan anføres følgende:

Wismar, Sct. Maria Kirke. November 1872. I Fundet forefandtes 377 Mønter, hvoraf 186 var nordtyske Brakteater, heraf 13 »kleine

von Dänemark)), formodentlig af de saakaldte »Dronning Margrethe»-Mønter. — Blandt de 2-sidede Mønter forefandtes følgende:

Interregnet (1448), Hvide	15 Stk.
Chr. I, Malmø, Hvide	71 »
Hans, Malmø, Hvide	91 »
Hans, norske, Hvide	7 »
	184 Stk.

Fundet omtales i Numismat.-sphrag. Anz., Hannover, ³⁰/₁₁ 1877, p. 89—90.

I samme Tidsskrift for 1889 beskrives pag. 36—39, 41—45 og 51—54 et i Juli 1887 ved Travemünde gjort større Møntfund, der ligeledes væsentligst bestod af nordtyske Mønter, hvoraf de yngste bærer Aarsallet 1515. — 253 af Mønterne var Hul-Penninge. Blandt de 2-sidede Mønter var en Hvid fra Chr. I fra Malmø, en Hvid fra Hans fra Aalborg og en Hvid fra Oslo som Schou 189 ff.

Desuden indeholdt Fundet 16 Hul-Penninge med Nældeblad i et for-neden afrundet Skjold, 12 Blafferter med det oldenborgske Skjold med 3 forhøjede og 2 fordybede Tvær-Bjælker (Straalerand med 28 og 31 Straaler), 7 Blafferter med $\frac{1}{2}$ oldenborgsk Vaaben og $\frac{1}{2}$ Nældeblad med 28, 32 og 35 Straaler, og endelig en »Schilling» fra Frd. I fra Slesvig u. A.; efter Beskrivelsen synes det dog i Virkeligheden at dreje sig om en af de sjældne Sechslinge, nærmest som Schou 61.

Dette Fund er vigtigt for Dateringen af Frd. I.s Blafferter, som behandledes af E. Nöbbe i Nordisk numismatisk Aarsskrift for 1938, og endvidere for Spørgsmaalet om den rette Henførelse af Hul-Penningene med Nældebladet i Skjold.

Selv om det ikke lykkedes for Kong Hans at reformere det danske (og norske) Møntvæsen, saa at det kom paa Højde med Forholdene i Samtidens førende Møntomraader, hvad der vel ogsaa maa betragtes som en nærmest uoverkommelig Opgave under de daværende økonomiske og handelspolitiske Forhold, vidner hans Udmøntninger dog om den Interesse, han nærede for den økonomiske Udvikling i hans nordiske Kongeriger og for Frigørelsen fra de vendiske Stæders hidtidige økonomiske Overmagt. Muligt maa ogsaa Nobel-Udmøntningen i 1496 efter nederlandsk Forbillede ses i Lys af den Interesse, han havde i at fremme Handelen med dette Land paa Hansestædernes Bekostning.

Anmærkninger.

1) »Nogle hidtil ukjendte norske Mønter fra Middelalderen», trykt i Chria. Vidensk. Selskabs Forhandlinger, 1878 Nr. 10; ogsaa i tysk Oversættelse i Numismat. sphrag. Anzeiger. 12. Jahrg., Hannover, 30. Januar 1881, p. 1—4. Et andet Exemplar af den her publicerede Skilling fra Bergen (Schou u. A. Nr. 92, C. T. Jørgensen: Danske Mønter 1448—1888, Nr. 12) findes i L. E. Bruuns Samling Nr. 9222 fra Guildal 72.

1a) Medens C. T. Jørgensen, l. c. p. 23, kun nævner en Møntmester »Johan D., uden Tvivl Hans Dringenberg fra Kjøbenhavn» som Møntmester i Aalborg 1501, anfører Repertorium diplomaticum regni Danici mediævalis, series secunda, 5. Bind (1497—1504), Khn. 1933, under Nr. 8406 »Hans Mitzsener», Møntmester i »Alborgh» som Medbesegler af et i Aalborg den $\frac{3}{6}$ 1497 udstedt Dokument.

2) At Kong Hans' Hvide dog ogsaa sine Steder i Nordtyskland har nydt Anseelse, derom vidner Udmøntninger i Sachsen-Lauenburg under Johan IV, der er en nøje Efterligning af vore danske Hvide. — Se herom Galster i N. F. Mbl. XI, p. 231, Jfr. Max Schmidt: Die Münzen und Medaillen der Herzöge von Sachsen-Lauenburg, Ratzeburg 1884, p. 9 og 27—28 samt Efterprägningen i Helmstedt i 1512, se ovenfor p. 81—84.

3) Regesta 5129. Bring: Handl. och Påmindelser III. 267—271.

4) C. F. Allen: De tre nordiske Rigers Historie I pag. 187—188 med Citater.

5) A. Huitfeldt, Folio-Udgaven (1652) p. 1039.

6) B. Thordeman, l. c. p. 46 med Note 94. — C. Paludan-Müller: De første Konger af den Oldenborgske Slægt (Kbhvn. 1874) p. 275.

6a) Paludan-Müller, p. 275.

7) J. Langebek i Kbhvn. Vidensk. Selsk. Skr. VII (1758) p. 381—382, Regesta 5497, Allen l. c. II p. 536 ff. med Note 29.

8) Aarsberetn. fra Geheime Archivet II (Kbhvn. 1856) p. 50. Gentaget i Hans' Retterbøder for Norge af $\frac{3}{7}$ 1487, jfr. Paus' Forordn. (1751) p. 273 ff.

9) Paa de bekendte Mønter fra Magnus den Gode fra Hedeby (P. Hauberg Tvl. VII. 37, jfr. p. 50, Ramus & Devegge Tillæg Tab. IV. 16—19, Schive Tab. I. 32 og II. 1—3, jfr. p. 21—22), har man sikkert med Rette villet genfinde Norges Skytshelgen, Olav den Hellige, med en Øxe, præget af Magnus den Gode til Minde om Faderen. De tidligst kendte Fremstillinger af Norges Vaaben viser den norske Løve uden Øxe (Skule Jarl, kendt fra et Sigil fra 1225, se Chr. Brinckmann: Norske Kongesigiller, Kria 1924, Tvl. I. 2), men fra Kong Erik Magnusson (1280—1299) findes i 1283 og 1285 benyttet Segl med et Skjold med en staaende Løve med Øxe (Brinckmann l. c. Tvl. VII. 2 og VIII. 2), der har megen Lighed med Skjoldet paa samme Konges Mønter af Skjoldtypen, Schive IX. 24—36, Hans Holst l. c. Nr. 55. — I danske Unionskongers Segl forekommer den norske Løve med Øxe siden 1375, se Henry Petersen og A. Thiset: Danske kongelige Sigiller, Kbhvn. 1917, VIII. 50 (Kong Oluf) og IX. 53 (Dronning Margrethe). Om det norske Rigsvaaben kan endvidere henvises til Schive p. 75—79 og P. B. Grandjean: Det danske Rigsvaaben, Kbhvn. 1926, p. 138—142.

10) Den norske Øxe (Olavøxen) forekommer paa en Mønt fra Dæli-Fundet, Schive VII. 74, Hans Holst p. 109. 47, formentlig fra Kong Sverres Tid. — Hvorvidt den i samme Fund fremkomne Mønt Schive VII. 69 fremstiller den norske Løve, forekommer mig noget tvivlsomt; den synes mig mere at minde om de paa Datidens Mønter undertiden forekommende Fabeldyr. En Mønt med den norske Løve med en Øxe paa Forsiden og 2 Øxer med Bladene vendt fra hinanden paa Bagsiden, Schive XII. 66, henført til Hakon VI, Nidaros; jfr. Beskrivelsen (1791): Norske, Tab. XXVIII. 24 og Ramus & Devegge Tab. XXXIX. LXXXI. antages af Hans Holst l. c. p. 125 for at være en Hybrid (?).

11) Exemplaret har tilhørt P. Hauberg, paa hvis Dublet(!)-Auktion i Kbhvn. $\frac{3}{5}$ 1935 det solgtes som Nr. 332. Exemplaret i L. E. Bruuns Samling Nr. 9246 hidrører fra Guildals Samling Nr. 89 og var af Guildal i 1905 erhvervet hos nu afd. Mønthandler E. Kirchhoff, Kbhvn., for 100 Kr. — Mit Exemplar er stærkt kobberholdigt og vejer 0,755 Gram. Det af Schive beskrevne Exemplar fra Bergens Museum angives at veje 0,659 Gram. Ifl. H. H. Schous Aftryksamling, der nu beror i det kgl. Møntkabinet i København, kendte han ialt 6 Exemplarer af disse Mønter, nemlig endnu eet Expl. hos Hauberg, købt paa sammes Auktion i 1935 af Overretssagfører Hede, Kbhvn, et Expl. i det kgl. Møntkabinet i Kbhvn (Beskr. 70, Tab. IV. 25), et Expl. i Stockholms Møntkabinet og endelig det hos Schive anførte Expl. i Bergens Museum.

12) Møntfundet fra Sønnerled, Nord. numism. Årsskrift 1936. p. 37 ff.

13) F. Friedensburg: Die Symbolik der Mittelaltermünzen II—III, Berlin 1922, p. 413 ff., og Sammes: Die Münzen in der Kulturgeschichte, Berlin 1909. Hans Holst antog dog, Nordisk Kultur XXIX p. 135, Mønter for norsk.

ZUSAMMENFASSUNG

Axel Ernst: König Hans' norwegische Witten.

Verf. beschreibt 2 von ihm erworbene norwegische Witten von König Hans, die nicht in H. H. Schou's Standardwerk über dänische und norwegische Münzen 1448—1923 (Kopenhagen 1926) verzeichnet sind.

Den ersten, der von Ludwig Grabow, Rostock, aus dessen Versteigerungskatalog VII vom 25. VI. 1934 erworben wurde, worin die Münze unter Nr. 312 jedoch nicht ganz genau beschrieben ist, hält Verf. für eine Thronheimer-(Nidaros-)Prägung königlichen (nicht erzbischöflichen) Schlages, während der zweite, etwas abgegriffene, nach Ausweis seiner Rückseitenumschrift, in Bergen geprägt ist.

Die norwegischen Witten von König Hans scheinen ein Durchschnittsgewicht von 0.63 g zu haben, während die dänischen Witten dieses Königs ein solches von ca. 0.75 g aufweisen. Die Feinheit der dänischen Witten ist zu 245—280 Tausendstel festgestellt worden; so dass also diese Witten wesentlich geringhaltiger sind als der lübische Witten, der 1502 ein Gewicht von 1.08 g und eine Feinheit von ca. 328 Tausendstel hatte. Während daher der dänische Witten in Schweden beliebt gewesen zu sein scheint, gab er in Norddeutschland wegen seiner

Geringhaltigkeit Anlass zu vielen Klagen. Bekannt ist übrigens, dass der dänische Witten von Herzog Johann IV. von Sachsen-Lauenburg (1463—1507) in Ottendorf nachgeahmt worden ist.

In König Hans' norwegischer Handfeste vom 1. Februar 1483 ist aufgeführt, dass in Nidaros, Bergen und Oslo Münzen nach dänischen Fuss geschlagen werden sollen. Die Münzstätte ist jedoch ausdrücklich nur auf Münzen von Bergen angeführt (Schillinge, Sechslinge und Witten, Schou 92, 100—101 und 168—186). — Nach des Verf.'s Meinung sind nun alle Ausmünzungen von Bergen mit dem Stadtnamen versehen, während die norwegischen Münzen, die nicht mit der Angabe »Moneta nova Bergensis« ausgestattet sind, zu jenen anderen Münzstätten gehören dürften. Nach Oslo verlegt Verf. die Witten Schou 187—213 und den Hohlpfennig mit dem norwegischen Löwen (Schou 226) wegen des vor dem Löwen angebrachten Ringes, der oft auf den vermeintlichen Oslo-Witten vorkommt, aber auf den Münzen von Bergen zu fehlen scheint. Als erzbischöfliche Münzen von Nidaros will Verf. nur die ansehen, die den erzbischöflichen Titel tragen, oder, wie im Falle der stummen Hohlpfennige, das erzbischöflichen Wappen oder das des Domkapitels, während andere Münzen mit der Umschrift »Moneta nova Nidrosiensis« für königliche Ausmünzungen in Nidaros gehalten werden müssen (Schou 222—223). Und dasselbe gilt sicher für die Münzen Schou 214—221, wie auch für die von Schou zu Gaute Ivarsson gelegten Hohlpfennige Nr. 14—15. Die Witten mit Umschrift »Sit nomen Domini benedictum«, Schou 224—225, sind weder norwegisch noch dänisch, sondern 1512 in Helmstedt geprägt. Diese Witten waren aus dem Museum Regium 1710 bekannt und sind seitdem im Norden als dänisch oder norwegisch aufgefasst worden. Bode veröffentlichte 1847 die Münzverordnung für Helmstedt (1512), aber weder er noch spätere deutsche Numismatiker waren sich darüber klar, dass der in der Verordnung genannte »kleine Groschen« längst in Dänemark-Norwegen bekannt gewesen ist. Erst durch den von Jesse 1930 veröffentlichten Fund sind diese Witten in Deutschland bekannt geworden.

Abschliessend gibt Verf. eine Übersicht über eine Anzahl Münzfunde aus Norwegen und Dänemark, die beweisen, dass norwegische und dänische Witten zwar zusammen umgelaufen sind, gleichzeitig aber auch zeigen, wieviel seltener die norwegischen Witten in den Funden vorkommen. Aus diesem Grunde muss man daher auch annehmen, dass die norwegischen Ausmünzungen weit weniger umfangreich als die dänischen gewesen sein müssen. Und dies wird auch durch ein paar norddeutsche Münzfunde bekräftigt, die in Wismar und Travemünde gehoben worden sind.
